

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:3, Issue:11
sssjournal.com

pp.1834-1839
ISSN:2587-1587

2017
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 13/11/2017 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 17/12/2017
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 18.12.2017

AZERBAIJAN ATASÖZLERİNDE DİL VE İLETİŞİM KAVRAM ALANI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

AN EXAMINATION ON THE CONCEPTUAL FIELD OF LANGUAGE AND COMMUNICATION IN AZERBAIJAN PROVERBS

Arş. Gör. Aysun KANMAZ

Aysun Kanmaz, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
aysunugur@ktu.edu.tr, Trabzon/Türkiye

“Ataların söziyle, Türkün tath diliyle, yol yürüyən yorulmaz!”

ÖZ

Atasözleri, milletlerin hafızalarında ortak kabul görmüş kısa ve özlü sözlerdir. Mensup oldukları toplulukların yaşayışlarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, düşünüş biçimlerini de ortaya koyması açısından kaynak teşkil ederler. İletişimin en önemli aracı olan dil ve dilin önemi birçok alanda olduğu gibi atasözlerinde de kendisini göstermiştir. Dilin iletişim üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerinden atasözlerinde de bahsedilmiş ve iyi bir iletişim için insanların dili ne şekilde kullanmaları gerektiğine dair tecrübeler söze dökülmüştür. İletişim sırasında dili doğru kullanmak karşı tarafın kişiyi doğru anlayabilmesi için önemlidir. Çünkü insan, sözle kendisini ifade eder. Sözün yumuşak söylenmesi, kırıncı ya da sert söylenmesi ve yahut dolaylı ya da doğrudan söylenmesi kişiler arası iletişimde farklı sonuçlar doğurabilir. Atasözlerinde de atalarımız, dili ve dolayısıyla sözü, etkili bir iletişim aracı olarak gördüğünü ifade eden düşüncelere yer vermiştir.

Çalışmada Azerbaycan Türkçesinde iletişim açısından dilin ve sözün önemini ortaya koyan atasözleri dâhil oldukları kavram alanları itibarıyla değerlendirilecek ve bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına yer verilecektir. Böylece Türk topluluklarının ortak kültürlerinde, dil ve iletişim açısından da benzer yaklaşım ve tecrübelerin yer aldığı örneklenmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Azerbaycan atasözleri, dil, iletişim, kavram alanı.

ABSTRACT

The proverbs are short and wise sayings which are commonly accepted in the collective memories of the nations. They are also sources to figure out the daily lives, believes, traditions and customs, ways of thinking of the communities having those proverbs. The language that is the most important tool of the communication and the importance of the communication appears on the proverbs. The positive and negative effects of the language on the communication are also indicated in the proverbs and the experiences on the manner of the language use for a strong communication were said. It is important to use the language correctly during the communication to be rightfully understood by the other party. Since, the human being defines the self by words. In case the words are said softly or angrily/heart-breaking way, or direct words or implications may result with different outcomes among people. Thus, our ancestors included thoughts defining the language and the word as an effective means of communication in the proverbs.

The Turkish proverbs indicating the importance of the language and the words in terms of the communication in Azerbaijan dialect will be considered with reference to the conceptual fields where they belong to, together with their retributions in Turkey dialect. Thus, it will be tried to be given examples on similar approaches and experiences in terms of common culture, language and communication of Turkish communities.

Keywords: Azerbaijan proverbs, language, communication, conceptual field.

1. GİRİŞ

Temel işlevi ile dil, bir iletişim kaynağıdır. Ong'a göre (2014: 19) insanlar, sayısız yoldan iletişim kurar ve bunu yaparken tüm duyularını –dokunma, tat, koku ve özellikle göz ve kulaklarını- seferber ederler. Ancak

¹ 02-04 Kasım 2017 tarihinde 9. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş hâlidir.

esas olarak iletişime hâkim olan dil ve dili duyuran tane tane seslerdir. Dil, düşüncelere somut bir özellik kazandırır. İnsanoğlu duygu ve düşüncelerini sadece zihinde yaşar ve karşısındaki ile iletişime geçmezse gelişim gösteremez ve toplumsallaşamaz. İnsan ancak dil sayesinde kendisini bir topluma ait hissedebilir.

Karataş (2014: 138), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde dilin iletişim fonksiyonunu ifade ederek açıklar. Ona göre dil, lisan; insanlar arasında anlaşma, iletişim kurma vasıtası olmasının yanında duygu ve düşüncelerin; arzu, istek, duygu ve hayallerin söz veya yazı aracılığıyla başkalarına sunulmasına/iletmesine; kıymet ifade eden sözün korunmasına yarayan çok mühim bir canlı unsur/varlık'tır.

Dil, insanın yaşam boyunca iç ve dış dünyasının ifadesidir. Dili zihinsel olarak ele almak demek aynı zamanda iletişim esnasında konuşucu ile dinleyici arasında bir bağ kurmak demektir. İnsan, zihninde düşüncelerini bir düzene sokar ve kelimeler aracılığıyla kendisini ifade etmeye çalışır. İletişimin kesintiye uğramaması ve yahut kopmaması için kişinin bağlama uygun kelimeler kullanması gerekmektedir. Zira insanlar iletişim esnasında karşı tarafın kullandığı kelimeler aracılığıyla kendi zihinlerinde çıkarımlar yaparlar. Brown ve Levinson'a (1987: 8) göre konuşulanın anlaşılması konuşucunun niyetinin dinleyicinin zihninde yeniden oluşturulmasıdır. Bu sebeple konuşucu ve dinleyici arasındaki bilgi dağarcığı birbirine ne derece yakınsa iletişim o kadar başarılı, söz konusu bilgiler farklıysa iletişim o derece kopuk olur.

İletişim, insanoğlunun ilk var olduğu andan itibaren başlayan ve gelişerek devam eden bir anlaşma aracıdır. İletişim sırasında ihtiyaç duyulan kelimeler insan zihninde karmaşık bir şekilde değil birbiriyle ilişki içerisinde olan kelimelerle bir bütün olarak yer alırlar. Bağlam açısından birbirini tamamlayan kelimeler zihinde bir bütünün parçası şeklinde sınıflandırılır. Bu sınıflandırmada devreye kelimelerin dahil oldukları kavram alanları girer.

Aksan (2009: 41), dilbilim açısından kavramı "insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımlarının zihinde yer eden ve bir soyutlamayla dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanı", şeklinde ifade eder. Kavramı nesnelere, duygu ve düşüncelerin zihindeki tasarımı olarak ifade eden Hengirmen (1999: 245) soyut olan duygu ve düşüncelerin kavramlarla somut bir niteliğe büründüğüne vurgu yapar. Vardar (2002: 132) ise, kavramı "ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünüş, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlamsal imgesi; gösterilen" olarak tanımlar.

Kelimeler, anlamsal boyutlarıyla kavramsal özellik gösterirler. Birbiriyle aynı bağlam dolayında kullanılan kelimeler birbirlerini tamamlayıcı nitelik taşırlar ve böylece kavramsal alanda kelimeler kümesi oluşturularak zihinde yer alırlar. Bu kümeden herhangi birinin kullanılması diğer kelimelerin de hatırlanmasını sağlar. Böylece her kavramın değeri, ancak kapladığı yerle ve öteki kavramlarla bağlantısına göre belli olmaktadır.

Bu durumda kavram alanı'nı "birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eş anlamlıların içinde düşünüldükleri alan" Aksan (1971: 254) olarak tanımlamak mümkün olur.

Bu çalışmada, sözlü kültür ürünü olan atasözlerinde yer alan dil ve iletişim kavram alanlarına ilişkin yaklaşımları ortaya koymaktır. Gerek toplumlar arası ilişkiler, gerek insanoğlunun içinde bulunduğu çevre ve yaradılışındaki ortak unsurlar dolayısıyla milli özellik taşıyanlar yanında benzer veya aynı atasözlerinin farklı coğrafyalarda görülmesi mümkün olduğundan burada konu aynı dil grubunda olan Azerbaycan atasözleri ve Türkiye Türkçesi karşılıkları üzerinden değerlendirilecektir.

Çobanoğlu (2004: 3), dilin en saf ifadeleri olarak kabul edebileceğimiz atasözlerinin, farklı milletlerde 'kanatlı söz', 'nasihat', 'cevherli söz', 'ibret verici söz', 'altın söz', 'dilim güzârı', 'halk mektebi', 'halk hikmeti', 'ruhun tabibi', 'akıl gözü' gibi ifadelerle adlandırıldığını belirtir.

Farklı coğrafyalarda farklı siyasi otoriteye rağmen Türk Dünyasına mensup milletlerin atasözlerinin ortaklığına işaret eden Çobanoğlu (2004: 7), bu ortaklığın geleneksel Türk düşünce sisteminin yansımasının sonucu olduğunu belirtir. Atasözlerindeki benzerlikler Türk insanının aynı kültürden beslendiğinin ispatlarından biridir. Sadece Azerbaycan'da değil bütün Türk Dünyasında birbirine benzer atasözlerine rastlamak mümkündür. Söz konusu atasözlerinden bazıları Türkiye Türkçesi ile birebir aynı olurken bir kaç bir iki kelime ya da ses değişikliğiyle karşımıza çıkar. Azerbaycan Türkçesinde atasözlerinin Türkiye Türkçesi ile benzer olması beklenen bir durumdur. Bu iki kültürün aynı kökten çıkmasının, aynı kaynaklardan beslenmesinin sonucudur.

Çalışmamızda yer verilen atasözleri Mehman Musaoglu ve Muhittin Gümüş tarafından hazırlanan ve 1995 yılında Mehmet Hengirmen tarafından aktarılan *Türkçe Açıklamalı Azerbaycan Atasözleri*, İsrail Abbaslı'nın 2004 yılı basımlı *Atalar Sözü* ve Bey Hadi'nin 1991-2016 basımlı *Atalar Deyir-Atalarsözü* adlı

çalışmalarından derlenmiş; Ömer Asım Aksoy'un 1988 basımlı *Atasözleri Sözlüğü*'nden karşılıkları belirlenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Söz konusu sözlükte tam karşılığı olmayan kimi Azerbaycan atasözleri ise tarafımızca Türkçeye aktarılmıştır.

2. DİL VE İLETİŞİM KAVRAM ALANININ ATASÖZLERİNDEKİ ROLÜ

Atasözü tamamen insana özgü konuşma olayının ilk sözlü biçimine, onun gücü, alımlılığı ve tehlikelerine ilişkin gözlemlerle doludur (Ong, 2014: 21). Dilin iletişimdeki rolü bireyin toplumsallaşması açısından önemlidir. Bunun içindir ki dili doğru kullanmak gerekmektedir. Çünkü dil, doğru kullanılmadığı ölçüde iletişimde kopukluk olmasına veya yanlış anlaşılmalara sebep olur. Atasözlerinde de dilin iletişim için önemli bir güç olduğuna dair ifadeler mevcuttur. İncelediğimiz atasözlerinde dil, söz ve iletişim kelimelerinin kavram alanları maddeler hâlinde verilecektir.

2.1. Düşünerek Konuşma, Sözü Nereye Gideceğini Hesap Etme, Tehlikeyi Görme

Düşünceler dil aracılığıyla ifade edilir. İnsanoğlu konuşmaya başlamadan önce düşüncelerini önce zihinde planlar ve daha sonra bunları sözlü bir şekilde karşı tarafa aktarır. Bu nedenle kişinin dile getirdiği sözlerin düşünerek ya da düşünmeden söylemesi önem arz etmektedir. Ağızdan çıkan sözün nereye varacağını düşünerek hareket etmek gerekir. Azerbaycan atasözlerinde davranışların ve dilin düşünce tarafından yönlendirildiği, konuşmadan söylenen sözlerin kimi zaman kırıcı olabileceği vurgulanmaktadır.

<i>Ağıllı söz daşdan qala, ağılsız söz başa bela.</i>	Akıllı söz taştan kale, akılsız söz başa bela (olur).
<i>Ağızındaki sözün bil, başındaki borkün bil, ayağıdaki qabın bil.</i>	Ağızdan çıkan sözü bil, başındaki şapkanı bil, ayağındaki kabı (ayakkabıyı) bil.
<i>Başı baş eden dildir, başa qay salan² söz.</i>	Başı baş eden dildir, başa bela getiren söz(dür).
<i>Başı ucaldan dil (söz).</i>	Başı yücelten sözdür.
<i>Başın savcısı (peyqəmbəri) dildir.</i>	Başın (akıl) peygamberi (yol göstereni) dil'dir.
<i>Dağı daşı yel pozar, kişi³ yarasın⁴ dil pozar.</i>	Dağı taşı yel bozar, insanların arasını dil bozar.
<i>Devilecek sözü fikirleş, sonra de.</i>	Ağızdan çıkacak sözü düşün sonra söyle.
<i>Devilen söz yadigardır.</i>	Söylenen söz yadigardır (unutulmaz).
<i>Dil sümüksüzdü, sümüük dədir.</i>	Dilin kemiği yoktur ama kemiği deler.
<i>Düşünmeden söz deme, her qızıla köz deme, her gelene hoş deme, her duyana düz deme, her söyeni yov deme, her dadlıya bal deme.</i>	Düşünmeden söz deme, her kızıla köz (ateş) deme, her gelene hoş deme, her duyduğuna doğru deme, her kötü söz söyleyene uzak deme, her tatlıya bal deme.
<i>Düzələr süngü qılış yarası çox, düzəlmir dil yarası çarə yox.</i>	Kılıç yarasını düzeltmeye çare çok, dil yarasını (düzeltmeye) çare yok.
<i>Ölç aşının duzunu, bil ağızının sözünü.</i>	Aşının tuzunu ölç, ağızının sözünü bil.
<i>Qılınc yarası sağalar, söz yarası sağalmaz.</i>	Kılıç yarası iyileşir ama söz yarası iyileşmez.
<i>Süfredə elini saxla, meclisde dilini.</i>	Sofrada elini sakla, mecliste dilini.
<i>Tikən acısı gedərgi, dil acısı qalarğı.</i>	Diken acısı geçer ama dil yarası geçmez.

Söz konusu atasözlerinden de anlaşılacağı üzere önemli olan sözü söylemeden önce düşünmek ve bu düşünceye uygun kelimelerle kişinin kendisini doğru bir şekilde ifade etmesidir.

2.2. Az ve Öz Konuşmanın Önemi

Kısa ve öz konuşmak önemli bir mezyettir. Etkili bir iletişim gereksiz ve anlamsız cümlelerle uzun konuşarak değil konunun özünü aktaracak derece kısa ve anlaşılır konuşmalarla daha sağlıklı gerçekleşecektir. Bu düşünceyi destekleyen atasözlerinde de az konuşmanın daha doğru bir davranış olduğu vurgulanır.

<i>Ağız bir, qulaq iki, söz bir, eşit iki.</i>	Ağız bir, kulak iki, bir konuş iki dinle.
<i>Az danış, çox qulaq as.</i>	Az konuş, çok dinle.
<i>Az danış, yaxşı danış.</i>	Az konuş, öz konuş.
<i>Çox sözün azı yaxşı, az sözün uzun.</i>	Çok sözün azı iyi, az sözün güzeli.

2.3. Tatlı Dil

Dilin kişiye iyilik/kötülük getirmesi yine kişinin kendi elindedir. Atasözlerinde dilin tatlılığı, güzelliği ve hoş kullanımının insana yarar sağladığı, kötü kullanımının ise olumsuz sonuçlar doğurduğu ifade edilir. İletişimde yumuşak ve güzel sözlü olmanın birçok yönden kişiye yararı olduğunu ortaya koyan atasözleri mevcuttur.

² qay sal- bela getir-

³ kişi: adam.

⁴ yarasın: arasını

<i>Acı badam, acı söz, biri partlar ağızda, biri çalar⁵ qulaqda.</i>	Acı badem, acı söz, biri patlar (yakar) ağızda, biri sancır kulakta.
<i>Ağlabatan⁶ yumşaq sözlər, ne yorar ne üzər.</i>	Akla uygun, tatlı sözlər, ne yorar ne üzər.
<i>Buğda çöreyin yoxsa şirin dilin olsun.</i>	Buğday ekmeğın yoxsa tatlı dilin olsun.
<i>Dadlı sözün bircesi, sandığından artıq açar bir ürek.</i>	Bir tatlı söz düşündüğünden daha fazla yürek açar.
<i>Dil ilanı yuvasından çıhardar.</i>	Dil yılanı deliğinden çıkarır.
<i>Dil könül haçarı.</i>	Dil, gönlün anahtarıdır.
<i>Dil, ağız yaraşığı, söz, dil yaraşığı, söz ilə dil, kişi yaraşığı.</i>	Dil, ağzın güzelliği; söz, dilin güzelliği; söz ile dil; kişinin güzelliği (karakteri).
<i>Dildir⁷ quran, ürəkdən ürəklərə yol.</i>	Kalpler arasında iletişimi sağlayan, yol kuran sözdür.
<i>Dili xoş olanın havadarı çox olar.</i>	Dili tatlı olanın destekleyeni çok olur.
<i>Sılağa⁸ gücün yoxsa, sıylama dilin bolsun. (Birin əzizləməyə olasin⁹ yoxsa, dadlı dilinə nə gəlib.)</i>	Birini yüceltmeye imkânın yoxsa övmeye tatlı dilin olsun.
<i>Şirin sözün şirin de cavabı olar.</i>	Tatlı/iyi/hoş sözün aynı şekilde de cavabı olur.

2.4. Dil İle İtibar Kazanma

İnsanoğlu karakterini, ahlâkını kullandığı dil ile ortaya koyar. Atasözlerinde dil (söz) kişinin saygınlık kazanması açısından bir ölçüttür. Sözler insanların içlerinden geleni yansıttığı için güzel ve tatlı söz insanın içinin iyi; çirkin ve kötü söz ise aksine insanın içinin bozuk ve kötü olduğunun bir yansıması olarak ifade edilir. Bu nedenle insanlar toplum içerisinde güzel söz söyleyen insanlara daha çok itibar göstererek onlarla iletişime geçerler. Bu durum Azerbaycan atasözlerinde de açık bir şekilde dile getirilir.

<i>Açmayınca ağız söze bir kişi, bellenilmez dilek çeki¹⁰, iç işi.</i>	Açmayınca ağız söze bir kişi, anlaşılmaz onun niyeti, isteği.
<i>Açsa ağız kişi söze, kim olduğu çıkar üye.</i>	Kişi konuşmaya başlayınca kim olduğu anlaşılır.
<i>Adamın üzünə yox, sözünə bax.</i>	İnsanın yüzüne değil sözünə bak.
<i>Ağacın qurdu özünde olur, iğidin kemi sözünde olur.</i>	Ağacın kurdu içinde olur, yiğidin kemi (kötü lafi) sözünde olur.
<i>Ağız bezeyi sözdür, üz bezeyi gözdür.</i>	Ağzın süsü söz, yüzün süsü gözdür.
<i>Dil, ağız yaraşığı, söz, dil yaraşığı, söz ilə dil, kişi yaraşığı.</i>	Dil, ağzın güzelliği; söz, dilin güzelliği; söz ile dil; kişinin güzelliği (karakteri).
<i>Dilin gücü, kişi onatı.¹¹</i>	Dilin gücü, kişinin doğruluğu(dur).
<i>İnsanın eti yeyilmez, derisi geyilmez, ancaq şirin dili gerek.</i>	İnsanın eti yenilmez, derisi giyilmez tatlı dilinden başka nesi var?
<i>Kişi kimliyi dil (söz).</i>	Kişinin kimliği dildir (sözdür).
<i>Kişi sözle, quş uçuşla, ne olduğun belleder.</i>	Kişi sözüyü (konuşmasıyla), kuş uçuşuyla ne olduğunu belli eder.
<i>Kişi sözünden tanınar, üzünden yox.</i>	Kişi sözünden tanınır, yüzünden (süsünden) değil.

2.5. Doğru Sözlü Olma, Sözünde Durma

Ağızdan çıkan sözün niteliği kişinin değerini, karakterini ortaya koyduğu gibi sözün doğruluğu da kişinin toplum içerisinde saygınlık kazanması açısından mühimdir. Kişiler arası ilişkilerde ağızdan çıkan söz sadece söz olsun diye söylenmemeli, doğruluğu ve geçerliliği olduğu ölçüde dile getirilmelidir. Kişinin düşüncelerinde olanı ifade etmesi en doğru davranıştır. Bu nedenle iletişim esnasında doğru sözlü olmak her zaman daha hoş karşılanır. Kişi doğruluğu ve dürüstlüğü ile ilişkilerde saygınlık ve güvenilirlik kazanır. Atasözlerinde kişinin içinin ve dışının bir olması, verilen sözden dönülmemesi gerektiği vurgulanır.

<i>Dilde bir şey deyib, ürekte başka şey tutma.</i>	Dilinde bir şey söyleyip, yüreğinden (içinden) başka bir şey geçirme.
<i>Dinləgənin dosdunsa, dilin sözün düz olsun.</i>	Dinleyenin dostun ise sözün doğru olsun.
<i>Ağanın gözü, iğidin sözü.</i>	Ağanın gözü, yiğidin sözü (önemlidir).
<i>Aslan izden iğid sözden gayıtmaz.</i>	Aslan izinden yiğit sözünden dönmez.

⁵ çal- : sancı-

⁶ ağlabatan: akla, mantığa uygun.

⁷ dil: söz.

⁸ sılaq: yüceltmek.

⁹ olas: imkan.

¹⁰ çek: niyet.

¹¹ onat: doğruluk, iyilik.

2.6. Sözün Gücü

Söz, toplumsal olan dilin kişi tarafından gerçekleştirilmesi ise toplumsallaşabilmek için sözün iletişimdeki rolü oldukça önemlidir. Düşüncelerin yansıması olan söz, atasözlerinde “kılıç kadar keskin” olarak nitelendirilir. Kullandığımız sözlerle insanları mutlu edebildiğimiz gibi, sert ve kırıcı sözlerle onları üzebiliriz de. “Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez” atasözünde olduğu gibi sözle açılan manevi yaraların unutulmasının zor olduğu dile getirilir. Azerbaycan atasözlerinde de bu konu üzerine söylenmiş sözler mevcuttur.

<i>Söz qılıncdan keskindir.</i>	Söz kılıçtan keskindir.
<i>Söz var xesteni sağaldar, söz var adamı yaralar.</i>	Söz var hastayı iyileştirir, söz var adamı yaralar.
<i>Sözün acısı zeherden de beterdir.</i>	Sözün acısı zehirden de beterdir.
<i>At dizden yıxılar, kişi sözden.</i>	At dizden yıkılır, kişi sözden (söz ile).
<i>Omuz ezen yükün olsun, canlar qıran sözün yox.</i>	Omuz ezen yükün olsun, kalp kıran sözün olmasın.

Dil olmadan düşüncelerimizi ifade edemiyorsak, sağlıklı bir iletişim için de dil kullanımına dikkat etmemiz gerekmektedir. Düşünmek insanoğluna has bir özellik olduğundan önce söyleyeceğimiz sözün nereye varacağını düşünüp sonra konuşmak lazım ki karşımızdakilerle iletişimde sorun yaşanmasın. Kişi konuştuğu sözlerle değer kazanıyorsa, o hâlde kişinin değeri kendi elinde hatta dilindedir.

Ağızdan çıkan sözün tekrar dönüşü olmaz ve bu nedenle insanoğlu düşünmeden konuştuğu vakit telafi edilemez kırıcı sözler kullanabilir. İyi düşünüp ölçülü konuşmak her zaman insan ilişkilerinde daha yararlı olduğu atasözlerinde de belirtilmiştir.

3. DİLİN İLETİŞİMDEKİ VE TOPLUM İÇERİSİNDEKİ OLUMLU/OLUMSUZ ETKİLERİ

İnsanoğlu, kendisini dil aracılığıyla ifade eder. Toplum içerisinde en önemli iletişim aracı olan dil, kişilerarası anlaşmada iyi ve kötü kullanıma bağlı olarak olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurur. Çünkü söz ağızdan çıktığı an dönüşü yoktur ve bu nedenle dili doğru kullanmak gerekir. Bu konuda söylenmiş atasözlerinde hem iyi/tatlı/dilli olmanın hem de kötü/acı dilli olmanın insanlara kazandırdıkları/kaybettirdikleri üzerinden mesajlar verilir.

<i>Acı dildi ağuş¹² ilan, dadlı dilə can qurban.</i>	Acı dil zehirli yılan, tatlı dile can kurban.
<i>Ağılı diş ilanda, ağılı dil oğlanda.¹³</i>	Zehirli diş yılanda, zehirli dil insanda (olur).
<i>Dadlı dillər acı sözlər yedirir, açmaz¹⁴ işi dadlı sözlər yeridir.</i>	Tatlı dille çözülmeyecek işler dahi halledilir.
<i>Dadlı söz can arzusu, dadsız söz baş ağrısı.</i>	Tatlı sözü can arzular, acı söz baş ağrıtır.
<i>Dadlı söz dinlener, dadsız söz esneder.</i>	Tatlı söz dinletir, kötü söz esnetir.
<i>Şirin dil adama dost qazandırır.</i>	Tatlı dil adama dost kazandırır.

Söz konusu atasözlerinde dilin iyi ve kötü kullanımının yol açacağı sonuçlar ifade edilmeye çalışılır. Atasözleri tecrübelerle dayanması yönüyle kişilerarası ilişkilerde işlerliği etkin olan sözlerdir. Ağızdan iyi ve yahut kötü söz çıkması kişiler arası ilişkilerde önemlidir. Zira kötü söz karşımızdakini kırabilir. Ama aksi kullanımda dil, her kapının anahtarıdır, tatlı dille insan daha sağlıklı iletişim kurar. Söz konusu atasözlerinde dilin iyi ve kötü kullanımının insana nasıl bir yarar sağlayacağı veya zarar vereceği hakkında ön görüşler mevcuttur. Yaşanmış tecrübelerle dayanmasından dolayı atasözlerinin doğruluk payı yüksektir ve bu sözler doğrultusunda hareket etmek çoğu zaman olumlu neticeler doğurur.

4. SONUÇ

Kavramlar insan zihninde bir bütünün parçası olarak bulunurlar. Dil, söz ve iletişim kavramlarının da atasözlerinde birbirine yakın anlamları karşılayacak şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Dil olmadan iletişim olmaz; söz de dilin somut ifade şekli ise bu kavramların zihinde ortak bir bağlamda bulduklarını söylemek mümkündür. Zira insan önce olay ve olguları kavramlarla algılar ve dil ile onu karşı tarafa iletir. Atasözlerinden de hareketle sağlıklı bir iletişim için dilin doğru kullanılması icap eder. Söz konusu kavramların atasözlerinde birbirini tamamladıkları görülmektedir.

Güzel söz söylemek erdemliliktir. Çünkü dil, insanı kimi zaman yüceltir, kimi zaman da alçaltır. Atasözlerinde de atalarımız, dili ve dolayısıyla sözü, etkili bir iletişim aracı olarak gördüğünü belirten özlü sözler ortaya koymuşlardır. “Dilin cirmi küçük, cürmü büyük olur” ya da “Dilim bana giydirir kilim” atasözlerinden de anlaşılacağı üzere dilin doğru kullanılması iyi sonuçlar doğurduğu gibi aksi kullanımı da kötü sonuçlara neden

¹² ağuş: zehirli.

¹³ oğlan: insan.

¹⁴ açmaz: karışık, çözülməsi zor.

olmaktadır. Netice olarak sağlıklı bir iletişim için ağızdan çıkan söze dikkat edilmesi gerektiği hususunda söylenen söz konusu atasözlerinin iletişimdeki etkisi göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Abbaslı, İ. (2004). Atalar Sözü, Önder Neşriyat, Bakü.
- Akarsu, B. (1998). Dil-Kültür Bağlantısı, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Aksan, D. (1996). Türkçenin Söz Varlığı, Engin Yayınevi, Ankara.
- Aksan, D. (1971). “Kavram Alanı - Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten [1971], 1989, ss. 253-262.
- Aksan, D. (2009). Anlambilim –Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Brown P. ve Levinson P. (1987). Politeness: Some Universals In Language Usage, Cambridge University Press, Cambridge.
- Çobanoğlu, Ö. (1991). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü, AKM Yayınları, Ankara.
- Erk Emeksiz, Z. (2011). “Dil, Dünya Gerçekliği ve Anlam İlişkisi”, Genel Dilbilim-II, (Ed. A. Sumru Özsoy, Zeynep Erk Emeksiz), Eskişehir, ss. 53-58, AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Hadi, B. (1991-2016). Atalar Deyir-Atalarsözü, Ebcad Turuz, Tebriz.
- Kaplan, M. (2001). Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Musaoğlu, M. ve Gümüş, M. (1995). Türkçe Açıklamalı Azerbaycan Atasözleri, (Akt. Mehmet Hengirmen), Engin Yayınları, Ankara.
- Ong, W. J. (2014). Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojileşmesi, Metis Yay., İstanbul.
- Oy, A. (1972). Tarih Boyunca Türk Atasözleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Saussure, F. (1985). Genel Dilbilim Dersleri (Çev. Berke Vardar), Ankara.
- Sesli, H. (1968). Dil Alanı Üzerine, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Weisgerber, L. (1968). Dünyanın Zihnen Geliştirilmesinde Dil Alanları, (Çev. Hüseyin Sesli), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.